

Unul din domeniile cele mai înfloritoare și mai bine reprezentate ale artei laice din secolul al XVIII-lea a fost portretul. La începutul secolului din cauza împrejurărilor social-politice (războaie, situația determinată de înlocuirea în Transilvania a dominației otomane cu cea habsburgică) numărul comenzilor de portrete a fost destul de redus. La mijlocul secolului al XVIII-lea majoritatea portretelor nobiliare se realiza în străinătate. Marii nobili cu posibilități materiale își comandau portrete cu ocazia călătoriilor la Viena, Paris sau Milano. Cele mai multe portrete din această perioadă au fost realizate la comandă în capitala Imperiului. Martin Meytens, unul din cei mai buni pictori de curte vienezi, Hickel Jozsef și Martin Knoller s-au ocupat și cu portretizarea elitei transilvănene din secolul al XVIII-lea.¹

Un portretist apreciat al vremii a fost Johann Michael Militz. Format ca pictor în ambianța Academiei din Viena, Militz a lucrat ca portretist la Viena și Praga. Au rămas de la el portretele nobililor transilvăneni Samuel Teleki, Bathiany Jozsef, Hadik Andras, al baroanei Harruckern. În 1772 a realizat la comanda lui Teleki Laszlo portretul Mariei Tereza și a lui Francisc I.²

Din punct de vedere stilistic lucrările sale continuă tradiția portretului baroc de aparat. Inițiat în Franța în secolul al XVII-lea de Hyacinthe Rigaud, Charles Le Brun, Nicolas de Largilliere, genul s-a răspândit în statele monarhice ale Europei devenind parte integrantă a propagandei vizuale a Casei de Habsburg în secolul al XVIII-lea.

În galeria de portrete a Muzeului organizat în incinta Catedralei romano-catolice din Oradea se află două lucrări realizate de Johann Michael Militz: portretul episcopului Adam Patachich, respectiv lucrarea „Fondarea Ordinului Ursulinelor”, datată 1775.

Din punct de vedere tipologic cele două lucrări reflectă două modalități de punere în pagină utilizate în cadrul portretului baroc de aparat. Înălții prelați ai bisericii catolice erau reprezentați fie șezând în fotolii, purtând însemnele rangului ecleziastic, fie în mărime naturală în lucrări care fac referire la ctitoriile personajului. Cele două modalități de reprezentare reflectă adaptarea portretului

---

¹Garas Klara, *Magyarországi festészet a XVIII században*, Akadémiai kiado Budapest, 1955, p. 136.

²*Ibidem*, p. 237

baroc cultivat în capitala Imperiului la realitatea socială și ecleziastică din Transilvania.

Portretul episcopului Adam Patachich reflectă viziunea clasică a portretului academic care tindea să ofere o imagine definitivă a celui reprezentat cu accentul pe exprimarea funcției și a calității aristocratice a personajului.³ (Fig. nr. 1)

Refacerea și consolidarea poziției catolicismului promovat la rangul de religie oficială a Imperiului habsburgic au dus la creșterea importanței episcopiei catolice din Oradea și a reprezentanților acesteia. Episcopul Patachich (1759-1776) este reprezentat frontal, trei sferturi, într-un jilț cu mânere și spătar. Figura solemnă, maiestuoasă este bine realizată, vădind talentul de desenator al autorului. Privirea nu este inertă, lipsită de adâncime, ea sugerează smerenie și puterea credinței în Dumnezeu. Dacă preocuparea pentru valorificarea psihologică a fizionomiei este mai redusă, în schimb detaliile vestimentare și accesoriile care pun în valoare personajul și interiorul sunt tratate într-o manieră mai realistă dând senzația concretului material. Cu un interes de miniaturist este tratată cămașa și surplusul din dantelă albă al personajului, punând în valoare finețea broderiei cu motive vegetale. Realismul în tratarea vestimentației permite observarea decorației fine cu motive florale mărunte de pe capa de culoare brună căptușită cu roșu precum și lucrătura fină a bijuteriilor. Accesoriile vestimentației și ale interiorului conțin o referire explicită la rangul episcopal al personajului. În fundal se zărește un capăt din mâncrul curbat al cârjei episcopale decorate cu aplicații vegetale din metal. Pe masa cu tăblie de marmură se află o Biblie, simbolul consacrat al credinței și al intelectualității. Mâna îndoită a personajului lasă să se vadă un fragment din mitra episcopală de formă conică a cărei ornamentație cu fir de aur, motive vegetale roșii și verzi este riguros elaborată. Alături de aceste simboluri ale jurisdicției pastorale și investiturii divine, personajul susține cu mâna stângă crucea decorată cu smaralde purtate la gât, exprimând asumarea misiunii de ocrotitor al credinței.

Culorile folosite în redarea vestimentației și a interiorului reflectă intenția de a realiza corespondențe și acorduri cromatice. Verdele închis este folosit pentru redarea orarului, a pietrelor de pe crucea și inelele personajului. În aceeași nuanță este realizată tapiseria de catifea a canapelei din fundal, draperia și copțerile Biblii.

Persoana episcopului constituie centrul de interes al tabloului ocupând prim-planul acestuia. Ținuta personajului, puțin rigidă, solemnitatea expresiei, poziția

³ *Portretul episcopului Adam Patachich*, ulei/pânză, 95 x 73 cm, semnat Johann Michael Miltz. Datare: a doua jumătate a sec. al XVIII-lea

mâinilor sunt studiate și clocvente, subordonate înaltei calități de slujitor al credinței. Tonalitatea sobră într-o gamă restrânsă (brun, verde, alb) degajă echilibru și seninătate. Priceput în dozarea efectelor luministice, pictorul creează un contrast între fundalul întunecat și albul luminos al feței. Din cauza spațiului redus accesoriile rangului episcopal (cârja și mitra) precum și ale interiorului (draperia, canapeaua) sunt înghesuite în spatele personajului fără a permite o delimitare netă a planului secund de fundal.

Cea de-a doua lucrare, de dimensiuni mult mai mari are ca subiect Fondarea Ordinului Ursulinelor. Textul în latină centrat de un blazon aflat sub lucrare menționează realizarea tabloului de către Militz la Viena în anul 1775.⁴ (Fig. nr.2)

Lucrarea este alcătuită după o schemă compozițională diferită față de lucrarea precedentă. Episcopul Szentzy, pictat în mărime naturală predă documentul de oficializare a Ordinului Ursulinelor reprezentantelor acestuia. Figura episcopului poartă semnele vârstei: părul, sprâncenele și mustața încărunțite, pomelții marcați, buzele subliniate de o linie severă. Episcopul poartă veșmânt preoțesc de culoare brună și surplis din dantelă albă brodată și plisată. Personajul este reprezentat frontal cu fața și corpul îndreptate spre privitor. Mâna stângă este sprijinită de masă iar în dreapta ține documentul pe care-l înmânează maicii principale. Figurile călugărițelor reprezentate în plan secund sunt destul de tipizate atât în ceea ce privește redarea feței cu nasul drept și alungit, buzele subțiri cât și a veșmintelor pictate convențional în negru și alb fără o redare volumetrică firească. În pofida slabei individualizări a călugărițelor gestica mâinilor sugerează devoțiune și semnificația deosebită a momentului.

Atitudinea de poză a personajelor conferă compoziției o notă de artificial. Poziția frontală a episcopului, privirea orientată în față a majorității personajelor atribuie rigiditate și convenționalitate scenei. Lucrarea se caracterizează prin suprapunerea planurilor și obiectelor fără o delimitare coloristică clară a planurilor. Nuanțele folosite pentru redarea fundalului identice

⁴*Fondarea Ordinului Ursulinelor*, ulei/pânză, 260 x 182 cm, semnat Johann Michael Militz. Datat: 1775, Inscripție sub lucrare în latină, cu litere romane: „Reverendissimus Dominus Stephanus Szentzy. Abbas B. M. V. de Babolcha; Cath: Eccl: Magno = Varadinensis Cantor et canonicus sandimonialium Varad = Olasziensium Divae Ursulae Sociarum Fundator qui Eisdem Religiosas Virgines Cassovia Varadinum inductas in domum. Fabrian amproprioare comparatam, et in morem claustrum magnis expensis qua licuit, apparatus in Festo s. s. Nom. Beatae Mariae Virginis, in diem 13^{am}. Men 7mo incidente, consvetis ecclesiae ceremoniis, et in genti Catholicorum jubilo, solemniter introduxit Millessimo Septingentesimo Septuagesimo Secundo Anno. Johann Michael Militz pinxit in Vienne. Anno 1775.

cu cele folosite pentru pictarea vestimentației și a mobilierului nu sunt favorabile sugerării reale a spațialității. Lumina se concentrează cam simplist asupra figurii centrale a episcopului.

Lucrarea reflectă repertoriul formal al portretului baroc de aparat: coloana canelată, draperia cu ciucuri, fotoliul cu spătar, masa cu planuri și documente.⁵ În obișnuita manieră a portretului ecleziastic în fundal este reprodusă imaginea bisericii ctitorite de episcop.

Realizate la comandă într-o epocă de dominație a valorilor aristocratice, portretele sunt tributare dorinței de evidențiere a rangului personajelor. Insistența asupra aspectului exterior, a grandiozității prezentabile este o notă comună a clitelor din secolul al XVIII-lea. Profilul moral al categoriei nobiliare sau clericale este definit printr-o anumită solemnitate într-o perioadă în care distanțarea socială și intelectuală se reflecta cel mai direct prin intermediul vestimentației. În acest sens portretul baroc de aparat a fost ca și costumația o formă ostentativă de exprimare a poziției omului în societate, pictorii fiind obligați să fixeze imaginea pe care comandarii o aveau despre ei înșiși și felul cum se reflectau în psihologia mulțimii. Psihologia statică, închisă în sine precum și gama coloristică sobră se explică prin caracterul rigid, conservator, impus de conduita și profilul moral al celor portretizați.

În aceste lucrări este evidentă preocuparea pentru realizarea asemănării exterioare cu modelul. Tablourile sunt semnificative prin reflectarea limbajului baroc în ceea ce privește exprimarea funcției ecleziastice prin intermediul unor accesorii specifice: cărja și mitra episcopală, crucea, biblia, documentele. Redarea cadrului în care sunt plasate personajele se realizează prin elemente scenografice de tip baroc: coloana canelată, masa cu documente, draperia preluate din somptuoasele portrete de aparat destinate clientelei monarhice. Stângăcia execuției fizionomice lasă loc unei redări amănunțite a detaliilor decorative ale vestimentației pictate cu migală și interes de miniaturist.

Transmițând posterității figura unor episcopi, nobili sau reprezentanți ai burgheziei în formare, portretele din secolul al XVIII-lea au valoarea unui document de epocă. Realizate la comanda unor elite cu posibilități materiale ele traduc în termeni proprii limbajului vizual mentalitatea și locul acestora în ierarhia socială a epocii.

---

⁵Garas Klara, *op. cit.*, p. 136

**LE PORTRAIT AUTRICHIEN:
JOHANN MICHAEL MILITZ**

RÉSUMÉ

L'ouvrage se propose d'étudier le portrait baroque par deux oeuvres représentatives du peintre autrichien J. M. Miltz: *Le portrait de l'évêque Adam Patachich* et *La fondation de l'Ordre des Ursulines*. Le langage baroque de ces peintures est évident dans les accessoires vestimentaires (croix, mitre, canne, anneau) signes du rang ecclésiastique et dans les éléments du décor (rideau, bureau, livres, documents, Bible, encrier). Aussi, il faut remarquer la tenue rigide, protocolaire des personnages.

Fig. nr.1
Johann Michael Miltitz,
Portretul episcopului Adam Patachich

Fig. nr.2
Johann Michael Miltitz,
Fondarea Ordinului Ursulinelor, 1775